

**ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ ЗА НОВИМ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ**

Недобор І. В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

У статті розглянуто проблемні питання щодо використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування за новим кримінально-процесуальним кодексом України.

Ключові слова: оперативно-розшукова інформація, докази, процес доказування, слідчі розшукові дії, негласні слідчі розшукові дії.

Постановка проблеми. Новий Кримінально-процесуальний кодекс України суттєво розширив засоби формування судових доказів. Проте виникли і певні нюанси, пов'язані з отриманням оперативно-розшукової інформації, як шляхом проведення слідчих розшукових дій, так і новелою нового КПК – проведення негласних слідчих розшукових дій.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Теоретичну основу дослідження склали праці вчених, в яких висвітлювалося питання отримання та використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування в кримінально-процесуальному законодавстві. До них слід віднести праці: Лук'янчикова Є. Д., Кобець О. Ю., Шехавцова Р. М., Шумила М. Є., Дороніна Л. Д., Удалової І. М., Александрова О. С., Кухти А. А., Гримко В. П. та інші.

Вклад основного матеріалу. Згідно ст. 84 КПК України, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Поняття доказів структуровано і як елементи включає в себе будь-які фактичні дані, що мають значення у кримінальному провадженні (зміст); процесуальну форму їх закріплення (спосіб існування у матеріалах кримінального провадження) та носій відомостей (зовнішній вираз). Усі зазначені елементи перебувають у взаємозв'язку та у своїй єдності утворюють поняття доказів [8, с. 46-47].

Під «фактичними даними» слід розуміти не самі факти, а відомості (інформацію) про них. Факти – це події, явища дійсності, які не можна приєднати до справи. Через те при доказуванні по кримінальному провадженні слідчий, прокурор, слідчий суддя суд та інші особи, які беруть участь у процесі, оперують відомостями про події та

явища дійсності, що утворюють зміст показань допитаних осіб, документів та інших видів доказів. Навіть при безпосередньому сприйнятті слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом обставин події злочину у ході провадження слідчих (розшукових) дій (огляд, освідування тощо) вони оперують як доказами не цими фактами, а тільки відомостями (інформацією) про них, зафіксованими у встановленому законом порядку в протоколах слідчих (розшукових) дій. Використана законодавцем юридична конструкція на визначення доказу «фактичні дані» має тлумачитися обмежено і означати, що лише інформація, що перевіряється (тобто потенційно спростовна), може утворювати його зміст [5, с. 314].

В процесі розслідування слідчий оперує відомостями про факти, які отримує з різноманітних джерел, в першу чергу, передбачених КПК України. Цим обумовлюються особливості пізнавальної діяльності в процесі розслідування, оскільки воно відбувається у формі процесуального доказування. Тобто законодавець встановлює, яка інформація (відомості) може бути визнана доказами, з яких джерел і якими засобами вона має бути отримана.

Засобами отримання відомостей про обставини злочину у кримінальному провадженні та формуванні судових доказів є слідчі (розшукові) дії. Слід звернути увагу на те, що у новому КПК України, на відміну від попереднього, наводиться визначення слідчих (розшукових) дій. Під ними розуміють дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч.1 ст. 223 КПК України). Крім спрямування таких дій, у наведеному визначенні не розкриваються характерні їх риси. Більше вдалими слід визнати визначення слідчих (розшукових) дій, що запропоновані науковцями. Слідчу (розшукову) дію пропонують розуміти як передбачений процесуальним кодексом захід, який застосовується компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження [1, с. 482]. Кожна слідча дія може розглядатися як специфічна сукупність пізнавальних прийомів виявлення та відображення доказової інформації певного виду. Формулюючи поняття слідчих дій, Дубинський А. Я. наголошує на тому, що вони здійснюються відповідно до визначених процедурних вимог [2, с. 46-47].

Отже, з широкого кола кримінально-процесуальних дій, які слідчий використовує в процесі розслідування як інструментарій пізнавальної діяльності, виділяють ту їх частину, яка має пошуково-пізнавальний характер і спрямована на збирання і дослідження фактичних даних про обставини злочину, що підлягають доказуванню у справі.

Є очевидним, що законодавець, на відміну від КПК 1960 р., не вимагає чіткої процесуальної форми збирання всіх видів доказів [3, с. 15]. Якщо йдеться про слідчі (розшукові) дії, то у ст. 223 КПК викладено загальні умови їх проведення (мета, підстави, участь і присутність осіб, інтереси яких можуть бути порушені або обмежені, час і місце їх проведення, участь у проведенні слідчої (розшукової) дії осіб, які їх ініціювали, участь понятих, недопущення їх проведення після закінчення строків досудового розслідування). У Кодексі також конкретизовано процесуальну форму допиту (ст. 224-227; 231 КПК – ставлення для впізнання (ст. 228-232 КПК); обшуку (ст. 233-236 КПК); огляду (ст. 237-239 КПК); слідчого експерименту (ст. 240 КПК); освідування особи (ст. 241 КПК); експертизи (ст. 242-245 КПК).

Негласні слідчі (розшукові) дії, як відомо, проводяться таємно, відомості про факт їх проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кодексом (п. 1. ст. 246). У законі закріплені загальні умови їх проведення (ст. 246 КПК); порядок отримання дозволів на їх вчинення (ст. 247-251 КПК); фіксація їх ходу та результатів (ст. 252 КПК) тощо; процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій не встановлено, оскільки це суперечить меті їх призначення.

Відповідно до ст. 252 КПК України, фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється у протоколі, до якого в разі потреби долучаються додатки, які, згідно зі п. 2 ст. 84 Кодексу, може визнаватися доказом [4, с. 46]. За встановленим правилом у цьому документі можуть бути зафіксовані лише факти і обставини, що мають значення для кримінального провадження за умови, якщо вони безпосередньо сприймалися слідчим.

Але відповідно до положень КПК України, більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводяться підрозділами і службовими особами, які, згідно з п. 1 ст. 84, не наділені повноваженнями для визнання отриманих результатів доказами. Крім того, у протоколах про їх проведення може міститися інформаційна основа для одночасного отримання інших видів доказів (речових доказів, показань, висновків експертів) [9, с. 36]. Тобто протокол – у цьому випадку як різновид документу-доказу – не буде у повну міру віддзеркалювати доказове значення ходу і результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Не забуваємо також, що розширене трактування законодавцем поняття документу-доказу у ст. 99 КПК України може спровокувати ситуацію штучного «подвоєння» доказів у кримінальному провадженні.

Так, наприклад, у згаданій статті вказується, що документами, як видом доказів, також є складені у порядку, передбаченому законом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії. Якщо це так, то, наприклад, протокол допиту і показання свідка мають визнаватися як два види доказів (документи і показання). У процесуальній літературі наведено достатньо аргументів проти недопустимості змішування документів – доказів із протоколами процесуальних дій та на їх розмежування. Доронін І. М. справедливо стверджує, що документи-докази складає компетентна особа (чи особа, що не є суб'єктом кримінального процесу), протоколи слідчих і судових дій – лише суб'єкти кримінального процесу. Для того, щоб чітко визначити критерії розмежування зазначених видів доказів, необхідно зважати на те, що в основу визначення суті такого виду доказу, як протокол слідчої та судової дії, покладено ідею безпосереднього спостереження. Інакше кажучи, мова ситуації, коли слідчий або суд безпосередньо особисто сприймає певні події та фіксує їх у протоколі. З огляду на це, є сенс у КПК України передбачити такий вид доказів, як протоколи процесуальних дій, складених у порядку, передбаченому Кодексом, оскільки різною є сама процесуальна природа останніх і документів. Слід зазначити, що визнання документів і протоколів доказами – атрибутіка, невластива природі доказування. Писемність «обкрадає» географію пізнавальної діяльності. Вона консервує можливість отримання більш широкого кола виду доказів. Тобто такі документи-докази інформативно обмежують суб'єктів доказування. Вважаю, що з цих міркувань у ст. 103 КПК України (2012 р.), крім традиційних форм фіксації кримінального провадження, включені також носії

інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії. Умови застосування технічних засобів кримінального провадження окреслені в ст. 107 КПК 2012 року. Очевидно, з метою усунення інформативної обмеженості протоколу як засобу фіксації процесуальних дій у п. 3 ч. 2 ст. 105 Кодексу вказується, що серед додатків до нього залучаються аудіо-, відеозаписи процесуальних дій.

Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для формування доказів у кримінальному судочинстві – це проблема, яка виникла з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України та розглядається на стику кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, а також має як теоретичний, так і прикладний аспект.

Результатами негласних слідчих (розшукових) дій вважаються фактичні дані, відомості, інформація, що сприяє встановленню обставин, пов'язаних зі вчиненням злочину, або злочину, що готується, інших обставин розкриття та розслідування злочину, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду та кримінального покарання [6, с. 130].

Результати негласних слідчих дій як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та використовуються у кримінальному судочинстві за винятком випадків, передбачених ст. 254 КПК України, – якщо у протоколі про проведення негласної слідчої дії міститься інформація щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколом, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб.

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [2, с. 303].

У новому КПК України значно розширено арсенал слідчих дій завдяки запровадженню нових категорій негласних слідчих (розшукових) дій, результати проведення яких можливо використати як факти доказування у кримінальному судочинстві.

Так, главою 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» передбачені та регламентовані негласні слідчі (розшукові) дії, результати яких використовуються як основні або допоміжні докази, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді [1, с. 140]:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264).

Щодо кримінального провадження виключно по тяжких та особливо тяжких злочинах, цим Законом передбачено:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274);

– використання конфіденційного співробітництва (ст. 275).

Результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть містити дві групи даних.

До першої групи відносяться фактичні дані (відомості), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, які можуть бути використані та закріплені у процесуальному провадженні та будуть джерелами доказів у кримінальній справі. Вони також мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню (про наявність та місця зберігання знарядь злочину, викрадених цінностей тощо).

До другої групи відносяться дані, що містять допоміжний характер (про особу підозрюваного, способи маскування злочинної діяльності тощо) і можуть бути орієнтиром для вибору організаційних та тактичних прийомів проведення слідчих дій.

Відповідно до ст. 256 КПК України, протоколи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо– або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії, рівнозначні відповідному значенню як джерел доказів протоколам, аудіо– або відеозаписам, фотознімкам, іншим результатам, отриманим при проведенні слідчих (розшукових) дій, передбаченим главою 20 КПК України. Однак це не означає, що відомості про подію злочину, злочинця та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження, якщо вони містяться в протоколах негласних слідчих (розшукових) дій, додатках до них та у вилучених під час їх проведення речах і документах або їх копіях, то вони відразу набувають статус доказів у конкретному кримінальному провадженні. Отримані матеріали підлягають перевірці та оцінці так само, як і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій. Ключовою умовою використання в доказуванні результатів конкретних негласних слідчих (розшукових) дій є визнання в результаті здійснення їх перевірки і оцінки слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом процесуальними джерелами доказів [7, с. 29]. Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. В процедуру доказування включаються фактичні дані, які відповідають вимогам ст. 84-86 КПК України. Термін збирання доказів є умовним, оскільки доказів в готовому вигляді не існує, об'єктивно в оточуючому середовищі залишаються сліди вчиненого кримінального правопорушення у формі відображень різних подій у пам'яті осіб, що їх спостерігали або були їх учасниками, та у формі матеріальних слідів-відображень дій по готуванню, вчиненню та приховуванню кримінального правопорушення, матеріальних об'єктів, які були знаряддями вчинення кримінальних правопорушень, об'єктів кримінально протиправних дій, гроші, цінності, та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом тощо [10, с. 49]. В ході кримінального провадження шляхом проведення не тільки слідчих, але й негласних слідчих (розшукових) дій, реалізації їх процесуальної форми і застосування відповідних пізнавальних прийомів, ці сліди виявляються, відображаються в свідомості суб'єктів доказування, а потім фіксуються в процесуальних документах, а за необхідності із застосуванням технічних засобів фіксації кримінального провадження, вилучаються самі матеріальні об'єкти, що є носіями відомостей, які мають значення для досудового розслідування, в результаті чого виникають дані, що утворюють об'єктивну основу доказів.

Результатом проведення негласних слідчих розшукових дій є дані, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Необхідними умовами використання результатів проведення негласних слідчих розшукових дій з цією метою є: належність доказу, тобто якщо дані, отримані за результатами проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, прямо чи опосередковано підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів; допустимість доказу, тобто якщо відповідні дані отримані у порядку, встановленому КПК; доказу, тобто підтвердження його істинності.

Таким чином, невідповідність будь-якому із зазначених критеріїв даних, отриманих у ході проведення негласних слідчих розшукових дій, унеможливує використання їх як доказів у кримінальному провадженні. КПК передбачає, що отриманий за результатами проведення будь-яких НСРД доказ підлягає оцінюванню слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом для прийняття відповідного процесуального рішення – з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку.

Висновки. Отже, можна зробити висновки, що отримання оперативно-розшукової інформації це і є виявлення доказів. Проте варто зазначити, що поки дана інформація не перевірена, не визнана належною, допустимою та достовірною, вона не може називатися доказами. Лише в тому разі, якщо оперативно-розшукова інформація отримана в порядку, встановленому в КПК і визнана судом як докази, вона може долучатися до справи і використовуватися в процесі доказування.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – С. 303.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 2012. – С. 190.
4. Доронін І. М. Документи – докази у кримінальному процесі України / І. М. Доронін. К. : Видано Поливода А. В., 2008. – С. 46.
5. Александров А. С. Новая теория доказательств / А. С. Александров. – Режим доступа. – [Электронный ресурс] : www.luaj.net/hode/406; Гмирко В. П. Доказування у кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СТД – репрезентація / В. П. Гмирко. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. – С. 314.
6. Гмирко В. П. Категорія факт в доказуванні в кримінальному процесі: спроба критичного осмислення / В. П. Гмирко // Збірник наукових праць НА СБ України. – 2011. № 39. – С. 130.
7. Дорохов В. Я. Общее понятие доказательств в советском уголовном процессе / В. Я. Дорохов. М. : ВКШ КГБ при СМ СССР им. Ф.Э.Дзержинского, 1981. С. 29.
8. Дубинский А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел / А. Я. Дубинский. – К. : НИиРИО КВШ МВД СССР, 1987. – С. 46-47.
9. Ієрусалімов І. О. Деякі фактори і умови реалізації досягнень науково-технічного потенціалу у слідчій практиці / І. О. Ієрусалімов // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1996. – С. 36.
10. Быховский И. Е. Процессуальная регламентация проведения следственных действий / И. Е. Быховский // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 21. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 49.

Недобор И. В. Использование оперативно-розыскной информации в процессе доказывания, согласно новому криминально-процессуальному кодексу Украины / И. В. Недобор // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 334-341.

В статье рассмотрены проблемные вопросы по использованию оперативно-розыскной информации в процессе доказывания, согласно новому криминально-процессуальному кодексу Украины.

Ключевые слова: оперативно-розыскная информация, доказательства, процесс доказывания, следственные розыскные действия, негласные следственные розыскные действия.

USING OPERATIVE – SEARCH INFORMATION IN THE PROCESS OF PROVING IN OBEDIENCE TO THE NEW CRIMINAL PROCEDURE CODE OF UKRAINE

Nedobor I. V.

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

New criminal procedure code of Ukraine extended facilities of forming judicial proofs substantially. However there were certain nuances related to getting operative-search information, such way as taking investigative search actions and as innovation of criminal procedure code of Ukraine is taking secret investigative search actions.

The meaning of proofs is structured and as elements include some facts mattering in criminal procedure, procedural form of their fixing and bearer of information. (data) All indicated elements are in intercommunication and in the unity form the concept of proofs.

In the process of investigation an investigator operates information about facts, which he gets from different sources, above all things provided by criminal procedure code of Ukraine. It is peculiarity of cognitive activity in procedure of investigation, as it takes place in form of procedure proving. A legislator sets, what information may be acknowledged proofs, from what sources and what facilities it must be got.

The result of secret investigative search actions is information which can be used as a proof in criminal process. The necessary conditions for the use of the results of the secret investigative search actions for this purpose are: proof of identity, that is, if the data obtained as a result of the proper consequence search actions directly or indirectly confirmative the existence or absence of circumstances subject proving in a criminal production and other circumstances relevant to criminal proceedings and also authenticity or unauthenticity, possibility or impossibility of the use of other evidences, admission of evidences, if the proper information is got in an order prescribed by the criminal procedure code; proofs in other words the confirmation of his truth.

Thus, the discrepancy in any of the indicated criteria of information, got during secret investigative search actions, does impossible the use them as proofs in a criminal production .

Code of criminal procedure provides that the obtained result of any secret investigative search actions is subject of estimation by an investigator, a prosecutor, an investigating judge and the court for acceptance of the proper judicial decision, from point of relevance, acceptability , reliability , and the set of collected evidence from terms of adequacy and relationship.

Thus, we can conclude that getting operational information that is revealing evidence. However, it should be noted that while this information is not guaranteed and not considered appropriate, valid and reliable , it can not be called evidence. Only in the case that operative-search information is got in an order prescribed in the criminal code and recognized by the court as evidence, it may register to the case and use in the process of proving.

Key words: operative-search information, proofs, process of proving, investigative search actions, secret investigative search actions.

Spysok literatury:

1. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyj komentar / za zag. red. prof. V. G. Goncharenka, V. T. Nora, M. Je. Shumyla. – K. : Justinian, 2012.
2. Pro operativno-rozshukovu dijial'nist' : Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-III // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1992. – № 22. – S. 303.
3. Kryminal'no-procesual'nyj kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // Golos Ukrainy. – 2012. – C. 190.
4. Doronin I. M. Dokumenty – dokazy u kryminal'nomu procesi Ukrainy / I. M. Doronin. K. : Vydano Polyvoda A. V, 2008. – S. 46.
5. Aleksandrov A. S. Novaja teorija dokazatel'stv / A. S. Aleksandrov. – Rezhim dostupa. – [Elektronnyj

resurs] : www.luaj.net/hode/406; Gmyrko V. P. Dokazuvannja u kryminal'nomu procesi: dijal'nisna paradygma. Teoretychnyj analiz. Problematyzacija. STD – reprezentacija / V. P. Gmyrko. – Dnipropetrovs'k : Akademija mytnoi' sluzhby Ukrainy, 2010. – С. 314.

6. Gmyrko V. P. Kategorija fakt v dokazuvanni v kryminal'nomu procesi: sproba krytychnogo osmyslennja / V. P. Gmyrko // Zbirnyk naukovykh prac' NA SB Ukrainy. – 2011. № 39. – S. 130.

7. Dorohov V. Ja. Obshee ponjatie dokazatel'stv v sovetskom ugolovnom processe / V. Ja. Dorohov. M. : VKSh KGB pri SM SSSR im. F.Je.Dzerzhinskogo, 1981. S. 29.

8. Dubinskij A. Ja. Proizvodstvo predvaritel'nogo rassledovanija organami vnutrennih del / A. Ja. Dubinskij. – K. : NIiRIO KVSh MVD SSSR, 1987. – S. 46-47.

9. Ijerusalimov I. O. Dejaki faktory i umovy realizacii' dosjagnen' naukovo-tehnichnogo potencialu u slidchij praktyci / I. O. Ijerusalimov // Teoretychni ta praktycni problemy vykorystannja mozhlyvostej kryminalistyky i sudovoi' ekspertyzy u rozkrytti j rozsliduvanni zlochyniv. – K. : Ukrain'ska akademija vnutrishnih sprav, 1996. – S. 36.

10. Byhovskij I. E. Processual'naja reglamentacija provedenija sledstvennyh dejstvij / I. E. Byhovskij // Voprosy bor'by s prestupnost'ju. – Vyp. 21. – M. : Jurid. lit., 1974. – S. 49.